

FTAХР 15.81.53

Б.К. Сақтаганов¹¹Қазақ ұлттық хореография академиясы
(Нұр-Сұлтан, Қазақстан)**ӨНЕР ТУЫНДЫЛАРЫН ТАЛДАУДЫҢ ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ АСПЕКТІЛЕРІ****Аннотация**

Қазіргі уақытта өнердің психологиялық аспектілерін зерттеумен бірге, оның қоғам үшін маңызды психологиялық ақпаратты жеткізіп және сипаттап қана қоймай, сонымен бірге адамның мінез-құлқының психологиялық заңдылықтары мен механизмдерін ашады.

Өнер туындыларын талдаудың психологиялық аспектілері мен ғылыми зерттеу деректері өнерді талдауға деген көзқарастардың әртүрлілігімен сипатталады. Адамның өнер туындысымен нақты динамикалық өзара әрекеттесуін, адамдардың нақты эстетикалық тәжірибелеріне жүгінуді сипаттау проблемасы әлі шешілмеген.

Осы тақырып бойынша материалдар мен зерттеу нәтижелерін психология факультеттерінде, өнер және мәдениет институттарында жалпы психология және өнер психологиясы бойынша курстар өткізген кезде қолдануға болады. Жұмыстың жаңалығы мен маңыздылығы ақпаратты жүйелеу, нақтылау және талдау, қабылдаудың әлеуметтік-психологиялық негіздерін, өнер туындысын қабылдаудағы стратегияларды қамтуы мүмкін.

Түйінді сөздер: өнер, ғылым, психология, туынды, талдау, психологиялық аспект, жеке тұлға, категория, мінез-құлық, сезім.

Б.К. Сақтаганов¹¹Казахская национальная академия хореографии
(Нур-Султан, Казахстан)**ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ АНАЛИЗА ПРОИЗВЕДЕНИЙ ИСКУССТВА****Аннотация**

В настоящее время психологические аспекты искусства не только передают и описывают важную психологическую информацию для общества, но также раскрывают психологические закономерности и механизмы поведения человека.

Психологические аспекты произведения искусства характеризуются разнообразными подходами к анализу произведений искусства. Проблема описания фактического динамического взаимодействия человека с произведением искусства и опоры на конкретные эстетические переживания человека еще не решена.

Материалы и результаты исследований по данной теме могут быть использованы при проведении курсов по психологии и художественной психологии, на психологических факультетах, в учреждениях искусства и культуры. Новизна и важность работы могут включать систематизацию, уточнение и анализ информации, социально-психологические основы восприятия и стратегии принятия произведения искусства.

Ключевые слова: искусство, наука, психология, произведение, анализ, психологический аспект, личность, категория, поведение, чувство.

B.K. Saktaganov¹

¹The Kazakh National Academy of Choreography
(Nur-Sultan, Kazakhstan)

PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF ANALYSIS OF ART

Annotation

Currently, in addition to study the psychological aspects of art, it not only conveys and describes important psychological information for society, but also reveals the psychological patterns and mechanisms of human behavior.

The psychological aspects of the analysis of artwork and research are characterized by a variety of approaches to the analysis artwork. The problem of describing the actual dynamic interaction of a person with artwork and reliance on specific aesthetic experiences of a person hasn't been solved yet.

Materials and research results on this topic can be used when conducting courses in psychology and artistic psychology at psychological faculties, in institutions of art and culture. The novelty and importance of the work may include the systematization, refinement and analysis of information, the socio-psychological basis of perception and strategies for accepting artwork.

Key words: *art, science, psychology, work, analysis, psychological aspect, personality, category, behavior, feeling.*

Кіріспе. Өнер психологиялық зерттеудің объектісі бола отырып, сол уақытта ең маңызды психологиялық ақпаратты алып жүреді және оны сипаттап қана қоймай, сонымен бірге адамның мінез-құлқының психологиялық заңдылықтары мен механизмдерін ашады.

Мәселенің өзектілігі сонымен бірге бұл туралы ғылыми деректер өнерді талдауға деген көзқарастардың әртүрлілігімен сипатталады [1]. Адамның өнер туындысымен нақты динамикалық өзара әрекеттесуін, адамдардың нақты эстетикалық тәжірибелеріне жүгінуді сипаттау проблемасы шешілмеген.

Осы тақырып бойынша материалдар мен зерттеу нәтижелерін психология факультеттерінде, өнер және мәдениет институттарында жалпы психология және өнер психологиясы бойынша курстар өткізген кезде қолдануға болады. Жұмыстың жаңалығы мен маңыздылығы ақпаратты жүйелеу, нақтылау және талдау, қабылдаудың әлеуметтік-психологиялық негіздерін, өнер туындысын қабылдаудағы стратегияларды қамтуы мүмкін. Бірнеше ғылымдардың (психология, герменевтика, эстетика) тоғысуындағы осы проблема туралы деректердің үнемі өзгеріп отыруы жана зерттеулерге қажеттілік пен мүмкіндік туғызады.

Зерттеу әдістері. Көркем шығарма - бұл жеке тұлға үшін, сурет пен эмоциялар тілінде бейнеленген болмыстың мәнін түсіну, оны көркем шығарманы жасаушы өзі белгілеген, оның шешімі автор өзі жасаған және басқа адамдарға туынды ретінде берген көркем мәтін арқылы көрініс табатын міндет, стереотиптік категориялау жүйесінен өзгеше жаңа шеңберде орындалатын әлемдік тәртіпті түсінуге

арналған рухани ізденіс. Л.С. Выготский: «Барлық жерде – фонетика, морфология, лексика мен семантика, тіпті ырғақ, метрика және музыка - психологиялық және грамматикалық категориялар жасырын психологиялық болып табылады» – деп жазады [2, с.334].

Әдебиеттерді талдау осы саладағы зерттеудің негізгі теориялық векторларын бөліп көрсетуге мүмкіндік береді.

Жіктеудің бірі психология мен өнердің өзара байланысын ажыратады.

Біріншісіне сәйкес, өнер психологиялық зерттеу объектісі болып табылады. Бұл жағдайда ол материалды, дәлелдерді ұсынады, ал психология көрермендер, тыңдаушылар және оқырмандар назарына ұсынылатын шығармашылық туындыны түсіндіретін түсіндірме ғылымы ретінде көрінеді. Психолог көркем шығармаға ғылыми-психологиялық талдау жасайды.

Тақырып бойынша әдебиеттерге шолу. Ғылыми-психологиялық бағыттың классикалық мысалы Л.С. Выготскийдің пікірі бойынша, объективті психологияның зерттеу үшін жаңа саланы құруға ұмтылу ретінде туындаған өнер психологиясы болып табылады. «Объективті психология тілінде «өнердің объективті дәлелдері туралы айту» үшін «орталық идеяны, оны дамыту әдістері мен мәселенің мазмұнын» көрсету керек. Л.С. Выготский үшін өнер психологиясының осындай орталық идеясы «көркемдік формадағы материалды жеңуді мойындау» болды. Зерттеу әдісі «өнерді талдауға негізделген объективті аналитикалық әдіс» болып табылады.

Л.С. Выготский И.А. Буниннің новелласының мысалында, форма мазмұнмен «күреседі» және оны жеңіп шыққан кездегі, қарама-қарсы сезімдердің аффективті қақтығысынан тұратын өнердің психологиялық заңының әрекетін көрсетеді, жеңіл дем алу тілінде қорқынышты сөйлеуге мәжбүрлейді. Бірақ Л.С. Выготскийдің қабылдаған талдауы тек психологиясымен, әдебиеттерімен шектелмейді. Өнер психологиясы – Л.С. Выготскийдің ғылыми шығармашылығының тәуелсіз саласы, бірақ олар құрған мәдени-тарихи психологияның бастауы өнер психологиясынан басталады деп айта аламыз. Л.С. Выготскийдің өмірден өткенінің 50 жылдығына арналған сөзінде Д.Б. Эльконин «интерпсихикалық процестерді интрапсихикалық процестерге түрлендіру қағидасы бойынша адамның жоғары психикалық функцияларын қалыптастыру туралы әйгілі генетикалық заңдылығы «Өнер психологиясында» сипатталған, әдеби шығармаларды объективті талдау әдісін жасау кезінде оның ішкі және терең негіздерінде... жасалғанын» атап өтті [3, с.478]. «Өнер психологиясының» қорытынды тарауында оның авторы: «Өнер – бұл біздегі әлеуметтік ..., өнер дегеніміз – сезімнің қоғамдық әдісі, қоғамның құралы, ол арқылы әлеуметтік өмір шеңберіне біздің болмысымыздың ең жақын

және жеке аспектілерін қосады. ... Сезім әлеуметтік сипатқа ие болмайды, керісінше ол жеке болады ...».

Екінші бағытқа сәйкес психологтар өздерінің жеке ойларын растау үшін мысалдар келтіргенде өнер иллюстративтік қызмет көрсетеді.

Бұл жағдайда қайтадан Л.С. Выготскийдің еңбектеріне, оның ішінде «Ойлау және сөйлеу» еңбегіне жүгінуге болады. Л.С. Выготский жауап беру жағдайында немесе пікір тақырыбы сұхбаттасушыға белгілі болған жағдайдағы сыртқы сөйлеудің предикативтілігі туралы талдайды. Л.С. Выготский сыртқы сөйлеуді қысқартудың мысалдары және мәліметтерін Л.Н. Толстойдың романдарынан табады. А.Н. Лентьев тұлғаның қалыптасуы туралы мәселелерді қарастыра отырып, Л.Н. Толстойға, А.С. Пушкинге, Ф.М. Достоевскийге сілтеме жасайды. Э. Фромм адам бақыты, оның ар-ождан бостандығы, ерік бостандығы сияқты күрделі мәселелерді психологиялық түсіндіруде өзінің психологиялық көзқарасын У. Шекспир, Ф. Кафка, Г. Ибсен шығармаларының мысалында көрсетеді.

Психологияға қатысты көркем шығармалардың мұндай иллюстрациялық жағдайы психологиялық жағдайларды жақсы түсінуге көмектесетін кезде кең таралған болып табылады.

Үшінші бағытты Б.М. Теплов өнерді психологиялық зерттеу әдісі ретінде қарастыруды ұсынды. Б.М. Тепловтың пікірінше, өнерде ғылыми психология қарастырмай өте алмайтын өте көп материалдар қоры бар.

Көркем өнер психолог үшін зерттеу объектісі (бірінші кіші бағыт) немесе оның құралы (екінші және үшінші бағыт) болып табылатын тәсілдердің айқын айырмашылықтарына қарамастан, олардың арасында ортақ көзқарастар көп, ал айырмашылықтар керісінше, өте шартты. Қарастырылатын бағыттар психологияның өнерге деген бірдей қатынасын көрсетеді, онда олар екі дербес және салыстырмалы тәуелсіз білім саласы ретінде әрекет етеді.

Сипатталған бағыттармен салыстырғанда, өнерге деген көзқарасты В. Зинченкодан табуға болады. Ол прозадан және поэзиядан психологиялық мәселелердің шешімін іздейді және табады. Көркем мәтінді осындай қабылдау кезінде әдебиет психологиялық білімнің иесі ретінде әрекет етеді, оның құралы оқырманға әсер етеді [4].

Тағы бір көзқарас М. Бахтиннің идеясынан бас тартады, оған сәйкес көркем шығарма (әдеби, музыкалық немесе көркем мәтін) автордың санасы (әлем бейнесі) мен реципиенттің (оқырманның, көрерменнің, шығарманың тыңдаушысының) санасы (әлемдік қабылдауы) арасындағы делдал болады. Бұл үш компонентті құрылым, кем дегенде, зерттеу пәні ретінде өнерге қатысты психологиялық ғылымның түрлі әдістерін қолданатын өнер психологиясындағы үш

мүмкін бағытты білдіреді [5]. Әрине, бұл бөлу өте схемалық және шартты, өйткені өнер психологиясы көптеген мәселелерді қозғайды. Бұл көркемдік қабілеттер туралы мәселе, шығармашылық пен атқару шеберлігінің психодиагностикасы, көркем әлем қабылдауды тәрбиелеу, тиісті шығармашылық дағдыларға оқыту мәселесі, әр өнер түрін көрсету жоспарын қабылдаумен байланысты эмпирикалық эстетиканың шектік психофизиологиялық проблемалары, өнер құралдары мен психотерапия, психология мен мәдениеттанудың шекаралық мәселелері (жеке шығармашылық пен этномәдени қарым-қатынас және әлеуметтік-мәдени дәстүрлерді, сондай-ақ өзге де мәдени көркем мәтінді түсіну) және шығармашылық процестің әлеуметтік ахуалын және жасаушының өмірін қозғайтын өнер туындысын жасаудың әлеуметтік-психологиялық аспектілері. Алайда, бұл кешенді проблемалар басқа ғылымдардың шекарасына шығады, пәнаралық әдістер мен тәсілдерді пайдалануды білдіреді және өзекті мәселе: жасаушы-шығарма-көрермен болып табылады.

Өнер психологиясының бірінші бағыты жасаушының жеке басын және көркем шығарманы жасау процесін зерттеумен байланысты. Мұнда шығармашылық автордың өзі жасаған туындыға жеке мәселелерінің өзіндік проекциясы ретінде қарастырылатын психоаналитикалық бағыт (Фрейд, Юнг, Нойман) кеңінен ұсынылған. Психоанализдегі өнердің заманауи зерттеулері жеке автордың шығармашылығын талдауға тартылады. Психоанализ, биографиялық әдіс сияқты, көркем ізденістің жеке бастың алдын алуға мүмкіндік береді. Психологиядағы бұл бағыттың бастауы А.А. Потебни, Д.Н. Овсяннико-Куликовский, О. Герасимовтың, ең алдымен өмірбаяндық шығармаларға сүйене отырып психологияны зерттеген белгілі жазушылардың еңбектерінде қамтылған. Көркем шығармашылықты психологиялық зерттеу әдістеріне шығармашылық ізденістің кесіндісін беретін алдын ала нұсқаларды және жасалатын жұмыстың әртүрлі нұсқаларын талдау жатады. Бірінші бағытқа адамның әртүрлі көркем қабілеттерінің психодиагностикалық әдістерін жатқызуға болады.

Екінші бағыт көркем шығарманың (әдеби, музыкалық немесе көркем туындылар, балет, көркем фильмдер, театр қойылымдары, сәулеттік немесе өзге де пластикалық түрлер болсын) мәтінін жеке талдаумен байланысты. Бұл бағыт, ең алдымен, структурализм және семиотика әдістерімен (Бахтин, Пропп, Лотман, Барт, Фуко) ұсынылған. Структурализм батыстық нұсқа құрылымы бойынша психологиялық болып табылады. Көркем мәтінді жасау субъектісін және авторды әртүрлі мәдени кодтардың тасымалдаушысы ретінде, дискурстың күрделі функциясы ретінде ажырату қабылданған. Жасаушының психологиялық тұлғасын және адамның жеке тұлғасы арқылы өзін-өзі танытатын көп өлшемді мәдениеттің ара-жігін ажыратуда автордың

білінетін мәтіндердің, әдет-ғұрыптардың, салт-дәстүрлердің, әлемнің этномәдени суреттерінің жиынтығын тасымалдаушы ретінде жеке тұлғасын талдау мүмкіндігі ашылады; бұл ретте тұлғаның экзистенциалды-психологиялық негізі, оның құндылықтық-мотивациялық және мағыналық білімі құрылымдық зерттеу шеңберінен тыс шығады. Құрылымдық талдау әдістері көркем шығарманың элементтерін бөліп алуды және олардың қарым-қатынас жүйесін талдауды көздейді. Кез келген мәтін жүйелі тұтас мәдениет аясында болғандықтан, «мәтіндегі мәтін» ретінде осы бағытқа көркем туындыны жасаудың және болмысының діни және философиялық контекстін зерттеу, мифологиялық, діни, әдеби, музыкалық, көркем сюжеттердің сабақтастығы мен жасырын дәйексөздерін зерттеу, сондай-ақ синкреттік қабылдауда әртүрлі өнер түрлерінің өзара қарым-қатынасы жатқызылуы мүмкін.

Үшінші бағыт реципиенттің (тыңдаушының, оқырманның, көрерменнің) өнер туындысын қабылдау және түсіну талдауымен байланысты.

Оған, мысалы, адамның өнер заттарын қабылдауға эстетикалық реакциясының моделі мен теориясын анықтауға талпыныстары жатады.

Өнердің адамға әсер ету ерекшелігі эмоциялық реакцияларда белгілі. Егер көркем шығарманы қабылдау кезінде көп немесе аз сезімдер болмаса, онда көркем қарым-қатынас болмайды. Өнердің адамның эмоциялық саласына әсер етуінің жоғары көрінісін катарсис феномені деп санауға болады.

Катарсис түсінігі эмоционалдық тазару ретінде антикалық эстетикада пайда болды және Аристотельдің «Поэтикасы» арқылы танымал болды, бірақ оның анықтамасының шарттылығы мен түсініксіздігі салдарынан жаңа уақытта көптеген интерпретациялар мен теориялар (Г.Э. Лессинг, И.В. Гете, И. Бернайс, Л.С. Выготский және т.б.) туындады. Олардың арасында этикалық (ақаулардан тазарту), эстетикалық-этикалық (адамгершілік нормалары негізінде өнер құралдарымен аффактілерді тыныштандыру), медициналық, дәлірек айтқанда психофизиологиялық (жас үлгісіндегі органикалық рұқсат беретін реакциялар), діни және мистикалық (Құдайдың ағартуы, аян) болып бөлінді. Л.С. Выготский біздің ғасырдың 20-шы жылдары катарсисті тазарту, түсіндіру, оның көркем формасы арқылы шығарудың қайғылы мазмұнын алып тастау ретінде түсіндірген, ол И. Буниннің «Жеңіл тыныс алу» әңгімесінде құрылымдық талдау мысалында көрсетуге тырысты. Л.С. Выготский: «Біздің көркем форма мен мазмұнның құрылысынан тапқан қарама-қайшылықтарымыз эстетикалық реакцияның катарсистік әсерінің негізі бар» деген қорытынды жасады. Осылайша, ол катарсистің бастапқы психологиялық-эстетикалық түсіндірмесін береді, ол, әрине, әмбебап емес.

Бірақ катарсис проблемасында, ең алдымен эмоциялық, эстетикалық және этикалық аспектілерге бөлінетін көп аспектілі, жүйелі көзқарасқа назар аудару керек. Оларды гипотетикалық сипаттауға болады.

Катарсис эмоциялық аспектіде олардың қайғылы аяқталуына қарамастан жеңілдеу жағдайына алып келетін үдерісте, ауыр, нәзік уайымдардан соң жағымды сезімдерге әкеледі. Катарсис эстетикалық аспектіде олардың күрделі диалектикалық көрінісіндегі үйлесім, тәртіп, сұлулық сезімдеріне әкеледі. Сонымен қатар, катарсис этикалық тұрғыдан «өмірге шүкіршілікке» адамгершілік сезімдерге, кінәні түсінуге, уайымдауға, өкінуге шақырады (А. Швейцер). Бұл эмоциялық-психологиялық, эстетикалық және этикалық сипаттамалар ұлы көркем шығармаларда анық байқалады, олар, сайып келгенде, Жақсылық адамның дүниетанымы мен дүниені сезінуін қалыптастырады.

Катарсис әлеуметтік-психологиялық интерпретациясында адамның ішкі әлемін (оның сезімдерін, ойын, ерік-жігерін) байытатын, дамытатын, жалпы адамзаттық рухани мәнін көрсететін көркем шығарманың қайғылы (трагикомиялық) кейіпкерлерімен (мазмұнымен) жақындауда нақты аудиторияны (театр, концерттік және т.б.) немесе жеке адамды (өлең немесе повесті оқитын, бейнефильмді қарайтын және т. б.) біріктіретін қарқынды эмоциялық жағдай ретінде әрекет етеді. Катарсис кең әлеуметтік-психологиялық түсінікте – бұл жалғыздық пен шеттетуді жеңу, адами ынтымақтастыққа қол жеткізу, үдерістегі сапалы секіріс [6].

Мұнда өнер мен рухтың тұлғаның өзін-өзі жасаудағы жұмысына арналған бірқатар отандық жұмыстар да (Зинченко, Василюк) жатқызылуы мүмкін. Көрерменді қабылдау мен түсінуді талдау үшін – эмоциялық реакцияларды тіркеудің объективті әдістерінен немесе өнер туындысын қабылдау процесінде көз қозғалысын тіркеуден формальды сауалнамалар немесе формальды емес еркін мазмұндамалар мен шығарма тақырыбына жазылған шығарманың мағынасын түсінуді талдауға дейінгі әдістемелердің кең ауқымы қолданылады. Соңғы әдістерге туындыны қабылдауды талдауға психосеманттық көзқарас жақын. Психосемантикалық тәсілдің ерекшелігі – бұл жерде зерттеуші делдал-реципиент арқылы өнер туындысына жүгінеді, көрерменнің, оқырманның, тыңдаушының көзқарасы арқылы туындыны көру, есту, түсіну және бастан өткізу, оның айналмалы түрінде – оқиға формасында, басқа адамның рухани өмірінің тәжірибесін сипаттау міндетін қояды.

Зерттеу нәтижесі. Жалпы алғанда, өнер туындысының адамға әсер ету нәтижесін шығарманың коммуникативтік әсерімен қозғалған мағыналық саланың семантикалық кеңістігінің трансформациясы ретінде сипаттауға болады. Көркем шығарманы қабылдау мен түсінуді зерт-

теуге психосемантикалық көзқарас аясында Дж. Келли, семантикалық кеңістікті құру үшін ұсынылған жағдайларда оларды ықтимал жүргізу арқылы туындының кейіпкерлерін сипаттауды қабылдау, семантикалық кеңістікте «басқаларға маңызды» бейнелердің, өзін, замандастардың бейнелерінің, тарихи немесе әдеби кейіпкерлердің қылықтарын орналастыру, бұл реципиенттің (оқырманның, көрерменнің) әлемдік қауымына кіріктіруге, оның құндылықтар жүйесін, ұстанымдарын, тұлғалық мағынасын түсінуге мүмкіндік береді [5].

Өнер – бұл теориялық білім, ол адамды адами құндылықтар әлеміне іс жүзінде енгізеді, бұл өкінішке орай, ғылым туралы үнемі айта алмаймыз. Тек қабылдау ғана емес, белсенді қабылдау, қабылдау – іс-әрекет және қызмет ретінде түсінік өнер туындыларын ойлау рухани практиканың басы болып табылады. Өнерді қабылдауға қатысты рухани тәжірибе қабылдауды – сезуді талап етеді. Вильгельм Воррингер өзінің «Абстракция және сезіну» кітабында «Сезіну» (Einführung) терминін өнер контекстіне енгізді, ол ағылшын тіліне аударғанда «Абстракция және эмпатия» дегенді білдіреді. Э. Титченер ұсынған «сезіну» сөзінің аудармасын психолог және өнертанушы Р. Арнхейм қабылдады. Р. Арнхеймнің пікірінше психотерапевтер мен әлеуметтік психологтардың жұмыс істеуіне айналған «эмпатия» ұғымы өнер психологиясы контекстінде туылды. Ол К. Кларк берген анықтама бойынша: эмпатия – бұл «жеке адам сияқты басқа адамдардың қажеттіліктерін, ұмтылысын, көңілін, қуанышын, қайғысын, қамқорын, ауырсынуын және тіпті аштығын сезіну қабілеті» деп атайды. Кларк бойынша, эмпатия – басқалардың сезімдерін өздерімен салыстыра отырып, басқалардың сезімдерін қабылдау қабілеті. Арнхейм, оның шығу тегі мен механизмінің құпиялық болуына қарамастан, көптеген авторлар белгілеген осындай әсердің болуына күмән келтірмейді. Ол суреттен келе жатқан тірі күштердің әрекетін өзіміз сезініп, көрермендерге өз әсерін қалдырады деп жазады. Әрине, эмпатияны бақылаушының жеке күйзелістерімен, экстраверсиямен салыстырды, эмпатияның кинестетикалық теориясы дамыды. А.В. Запорожец бұл сезімнің пайда болуын түсінуге жақындауға мүмкіндік болды. Мектепке дейінгі және кіші мектеп жасындағы балалардың ертегілердің, әңгімелердің, балалар спектакльдерінің, көркем шығармаларға иллюстрациялардың эстетикалық қабылдауының қалыптасуын талдау, оны балада болып жатқан оқиғаларға қатысушы болған кезде шығармалардың кейіпкерлеріне «жәрдемдесу» функциясын орындайтын мәнерлі қозғалыстарының осы үдерісіндегі жеке тұлға туралы қорытындыға әкелді. Мұндай көмек негізінде одан кейін көркемдік туындының формасына эмоционалдық жанасу мен сезімнің сыртқы әсерінен, қиялдағы жағдайлардағы ой іс-қимылынан неғұрлым күрделі және автономды формалар қалыптасады. Біз осылайша, қайта

жасалған ақылды әрекет пен ақылды эмоцияны жүзеге асыруға жолығамыз [7].

Қорытынды. Қорыта келе айтарымыз, өнер табиғат және тірі ағзаны тануға бағытталған ғылымнан онжылдыққа, тіпті жүзжылдыққа алға озуда. Ғылымға қарағанда өнер тірі білім тудырады. Өнер адам әлемін тұтас сақтайды. Ол егер еліктеуге арналған нәрсе болмаса, онда бөлінбейтін тұтас әлемнің бар екендігі туралы ғылымға үнемі ескерту болып табылады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь // Избр. психолог. исследования. – М.: Изд. АПН РСФСР, 1956. – 519 с.
2. Зинченко В.П. Психологические аспекты влияния искусства на человека // Культурно-историческая психология. – 2006. – № 4. – С. 3–21.
3. Петренко В.Ф. Основы психосемантики: 2-е изд., доп. – СПб: Питер, 2005. – 480 с.
4. Семенов В.Е. Катарсис и антикатарсис: социально - психологический подход к воздействию искусства // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 116–122.
5. Степанова М.А. Психологическое лицо литературы // Вопросы психологии. – 2006. – № 3. – С. 109–122.
6. Тарасов Г.С. О психологии искусства // Вопросы психологии. – 1992. – № 1. – С. 105–111.
7. Эльконин Д.Б. Избранные психологические труды. – М.: Педагогика, 1989. – 560 с.

References:

1. Vygotskij L.S. *Myshlenie i rech'* // Izbr. psiholog. issledovaniya. – M.: Izd. APN RSFSR, 1956. – 519 s. (In Russ.).
2. Zinchenko V.P. *Psihologicheskie aspekty vlijaniya iskusstva na cheloveka* // Kul'turno-istoricheskaja psihologija. – 2006. – № 4. – S. 3–21. (In Russ.).
3. Petrenko V.F. *Osnovy psihosemantiki*: 2-e izd., dop. – SPb: Piter, 2005. – 480 s. (In Russ.).
4. Semenov V.E. *Katarsis i antikatarsis: social'no - psihologicheskij podhod k vozdejstvuju iskusstva* // Voprosy psihologii. – 1994. – № 1. – S. 116–122. (In Russ.).
5. Stepanova M.A. *Psihologicheskoe lico literatury* // Voprosy psihologii. – 2006. – № 3. – S. 109–122. (In Russ.).
6. Tarasov G.S. *O psihologii iskusstva* // Voprosy psihologii. – 1992. – № 1. – S. 105–111. (In Russ.).
7. Jel'konin D.B. *Izbrannye psihologicheskie trudy*. – M.: Pedagogika, 1989. – 560 s. (In Russ.).